

1980'lerden '90'lara Türkiye'de radyo-televizyon yayıncılığı

D. BEYBİN KEJANLIOĞLU

Umberto Eco (1997: 19), "80'li yıllar önemli yıllardı," diye yazıyor ve alaycı bir biçimle yazısını sürdürüyor: "Başımıza gelen çağdaş felaketlerin hemen hepsi o yıllarda doğmuş olmalı. Eğer 1970'lerden 1990'lara doğrudan geçseydik, bugün daha bilge birileri olabilirdik." Kuşkusuz, on yıllara bölünerek yapılan tarihyazımı, bir fetişleştirme-dir. Ama yine de, dilimlere bölünen zaman, öne çıkarılan olaylar, bazen yapılan mekânsızlaştırma ve bu yüzden kaçınılamayan genellemeler, ne kadar sorgularsak sorgulayalım, bizim anlama ve ifade etme çabamızın parçalarıdır; mâhkûmiyetimizdir. Burada, 1980'lerin ne "çağdaş felaketler" silsilesine yol açtığı, ne de, eğer böyle bir şey varsa, bunun uğursuz bir on yılın sorumluluğunda olduğu iddia edilmektedir. Öyle ya da böyle, "80'li yıllar önemli yıllardı" en azından, bizim açımızdan, 'iletişim ve enformasyon alanı'ndaki gelişmeler, yayıncılığın yapılanmasındaki dönüşüm ve ilgili düzenlemeler yüzünden...

YENİ TEKNOLOJİLER, ÖZELLEŞTİRME HAREKETİ VE YAPISAL DÖNÜŞÜM

1970'lerde iletişim ve enformasyon teknolojilerindeki gelişmeler, bir 'teknolojik devrim'den söz ettirecek düzeydeydi. Uydu ve kablo teknolojisinin kullanımı, özellikle yayıncılığın uluslararasılaşmasında önemli bir etken olarak devreye girdi. Gelge-

lelim, söz konusu olan, yalnızca uydu ve kablo gibi iletişim araçlarının, büyük ekran ya da düz ekran gibi gösterim-sunum aygıtlarının ve enformasyon işlemcilerin (bilgisayarın da yer aldığı bilişim alanı) ayrı ayrı gelişmesi değildi. Bilgisayar sistemleri, telekomünikasyon altyapısı ve iletişim araçlarının yörünmesi (convergence) gerçekleşiyordu. İletişim sektörü içinde köklü bir değişim oluyor, dolayısıyla da bu sektörün yeniden tanımlanması gerekiyordu. Başka bir deyişle, bilgisayar sistemleri, yayın kurumları ve telekomünikasyon kuruluşları (PTT'lerin Tsi) arasındaki sınırların kalkması, gerek iletişim kuruluşlarının örgütlenmelerini, gerekse bu kuruluşların faaliyet alanlarının çerçevesini belirleyen yasal düzenlemeleri, kuralları temelden sarsıyordu (Uğur, 1992: 5).

Tabii ki, bu 'teknolojik devrim' kendiliğinden gelişmedi. Özellikle, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'de ordunun ve büyük şirketlerin 'milli güvenlik', savunma, tecim (ve uluslararası hâkimiyet) uğruna gösterdikleri çabalar sayesinde bu teknolojilere kavuştuk. Teknolojilerin en başta gelen kullanıcıları ve destekçileri de, yine ileri kapitalist toplumların devletleri ve büyük şirketler oldu (Schiller, 1993). Bu durumda, yasal düzenlemelerin, uluslararası askerî ve ekonomik politik koşullarla bağlantılı olarak değişimlere uğradıklarını söyleyebiliriz. 'Deregülasyon' düşüncesi ve

politikaların kaynağı Washington, ne de olsa...

ABD'den başlayıp, '80'li yıllarda bütün dünyaya yayılan özelleştirme hareketi, en genel anlamıyla, pazarın genişletilmesine ve girişimcilerin pazarda artan bir serbestlikle hareket edebilmelerine yönelik devlet müdahalelerini kapsamaktadır (Murdock, 1990: 9). Devlet mülkiyetindeki kuruluşların özel girişimcilere satılması, pazarların rekabete açılarak serbestleştirilmeleri, devlet sektöründeki kuruluşların içeriden tecimselleştirilmeleri ve kuralların kaldırılması (deregülasyon), daha doğrusu tecimsel çıkarları öne çıkaracak biçimde yeni kuralların getirilmesi (reregülasyon), özelleştirme hareketinin farklı boyutlarıdır (Murdock, 1990: 10).

Özelleştirme hareketi, Reagan ve Thatcher hükümetleri gibi muhafazakâr yönetimlerle özdeşleştirilmektedir. Oysa, İspanya'da sosyalist hükümetin tecimsel televizyona evet demesi, hattâ Çin'de yabancı tecimsel program yapımlarına izin verilmesi gibi örnekler, özelleştirme hareketinin böyle bir sınır tanımadığını göstermektedir. Ayrıca, bu sürecin görece geri dönüşsüzlüğünü de kabul etmek gerekmektedir. Sözelimi, birçok ülkede özel girişimcilere satılan iletişim kuruluşlarının yakın bir gelecekte yeniden devlet mülkiyetine alınabilmesi neredeyse olanaksızdır (Murdock, 1990: 9-10).

Kısacası, radyo-televizyon yayıncılığının bir yönüyle iktisadî bir etkinlik olduğu düşünüldüğünde, yeni teknolojilerle eklemelenmesi ve yeni-liberal iktisat politikaları çerçevesinde değerlendirilmesinin de önü açılmaktadır. Bugün, farklı ülkelerde, kendi özgül süreçleri dolayısıyla değişik biçimlerde yapılsa da, tecimsel yayıncılık anlayışının bütün dünyada başatlık kurduğu aşîkârdır. Tecimsel yayıncılığa daha önceden yer verseler de, bunu kontrollü bir şekilde ve 'kamu hizmeti' ilkesine göre düzenlemiş olan çeşitli Avrupa ülkeleri açısından bu gelişmeler, önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir.

Avrupa ülkelerindeki ulusal düzeydeki tartışma, tecimsel yayıncılığın nimetlerinden yararlanıp onu savunanlar ile kamu hizmetinin ulus oluşturmadaki rolü, yurttaşlar için ulusal bir kamusal alan olması gibi argümanları, bazen muha-

fazakârca, vurgulayanlar arasında kilitlenmiştir. Uluslararası düzeyde de, iktisadî açıdan Amerika ve Japonya'ya karşı oluşturulan Avrupa Topluluğu (artık, Birliği) ulus-devlet sınırlarını delip geçen, yalnızca elektronik sinyaller olmadığının en açık göstergelerinden birisidir. AT, ne olduğu pek belli olmayan "Avrupa'nın kendi kültürel kimliği"ni vurgulamış ve bu konuda televizyona, özellikle de Avrupa kaynaklı programlara, önemli bir rol yüklemiştir. Gelgelelim, yüzeyde yayıncılığın kültürel bir etkinlik olduğunun kabulü gibi beliren bu yaklaşımda kültür, aslında iktisadî amaçlara hizmet için düşünülmüştür: "*Kültür, alttan alta yerli üretim ve istihdam kapasitelerinin korunmasıyla eşanlamli bir işlev görmektedir*" (Schlesinger, 1994: 241). Kısacası, her iki düzeyde de, farklı kültürel kimlikleri tanıyan, bunların kendilerini ifade etmelerine olanak veren ve kültürel kimlik hiyerarşilerine karşı çıkan anlayış, birkaç eleştirel düşünür ve akademisyenlerin yazılarının arasına sıkışıp kalmış gibidir.

Yayıncılığın hem iktisadî, hem de kültürel bir etkinlik olduğu öncülünden yola çıkarsak, Türkiye için neler söyleyebiliriz?

1980'E DEK TÜRKİYE'DE YAYINCILIK

Bir ulus-devlet sınırları içinde, ulusun ya da ortak bir kültür ve kimliğin yaratılmasında radyo-televizyon yayıncılığına yüklenen rol, oldukça merkezi bir öneme sahiptir. Örneğin, İngiliz ulusu ve BBC için Stuart Hall şöyle der: "*BBC, hitap ettiği ulusu üretti: Temsil etme tarzlarıyla izlerkitesini inşa etti*" (aktaran, Morley ve Robins, 1997: 260). İngiltere'de 1920'lerden 1980'lere dek, yayıncılık politikalarının nasıl oluşturulduğuna, oluşturulma hızına, belgeleri hazırlayanlara, hazırlanan belgelerin uzunluğuna bakmak bile, bu konuya verilen önemi göstermeye yetmektedir. İngiltere'de yayın kurumlarının ve yayın personelinin hükümetlerden görece bağımsızlığı da sağlanmıştır. BBC'nin ulusu oluşturması, temsil tarzlarıyla var olanı tescil etmesiyle, içermesiyle mümkün olmuştur. Oysa, Orhan Koçak'ın da vurguladığı gibi, "*Türk ulus-devleti hiç hegemonik olmadı*"; dolayısıyla, radyo ve televizyonu da öyle: "*Olanı içermeye değil, olduğu varsayılan söy-*"

lensel geçmişe ve olması gereken ölküye yöneldi" (Koçak, 1997: 90).

Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığı, ilk on yıllık özel-telestiz tekeli dönemi de dahil, hep devletin doğrudan gözetimi altında yürütüldü. Çok-partili yaşama geçildikten sonra, özellikle Demokrat Parti döneminde Kur'an ve mevlit yayınlarıyla, İslamî unsurlar sözde içerilmeye çalışıldı ama bunlar, popülist politikaların bir parçası görünümündeydi (TRT öncesi dönemle ve genel olarak Türkiye'de yayıncılıkla ilgili, tek kapsamlı çalışma için bkz. Kocabaşoğlu, 1980). Artık açılan, kapatılan, yeniden açılan siyasal partiler vardı; yayıncılık da çok-partitli yaşamın başlangıcından itibaren oldukça çığırkırı bir biçimde partizan kullanımlara açılmıştı ve kronik "millî birlik ve beraberlik" kesintilerinin dışında, birlik ve beraberliği de gözeterek hep öyle sürecekti.

Türkiye'de ~~yayıncılık iktisadî bir etkinlik olarak görülmediyse~~ de, içten tecimselleşme, reklamlar yoluyla (1951'de radyoda, 1972'de televizyonda) gerçekleşti. Bu tecimselleşme, devlet teke- li altında, az da olsa yeni istihdam olanakları açması dışında anlamsız görünse de, önemi daha sonra (tabii ki seksenlerde ve özellikle 1990'dan sonra) ortaya çıkacaktı. Kısa vadede, TRT'nin mali kaynaklarından en önemlisi olarak kâr hanesine yazılan reklam gelirleri, uzun vadede TRT'nin mali çöküşünde önemli bir rol oynayacak; sunucular, program aralarında TRT televizyonu 1. ve 2. kanalı Türkiye nüfusunun % 90 küsuruna ulaştığını duyurup reklam dileneceklerdi.

Türkiye'de yayıncılık, uzun vadeli, hattâ kısa vadeli planlamaya dahi pek konu olmadı; konu olduğunda ise, örneğin, televizyon yayıncılığına başlanmaktansa, radyonun geliştirilmesinin öngörüldüğü kalkınma planı döneminde, Almanya'nın teknik yardımı sayesinde televizyon yayını başladı. Dış yardımlar, teknik altyapı (Almanya) ve personel eğitimiyle (İngiltere ve Almanya) sınırlı kalmadı; birçok program dışarıdan (özellikle, Amerikan yapımları) sağlandı. Yerli programların çoğu da, ya kötü kopyalardı, ya da kör kör parmağın gözüne resmî ağızdan duyurular gibiydi. İlk kurulduğunda özerk olması öngörülen TRT, yasal düzeyde sahip olduğu özerkliği işler

kılamadı; zaten, özerklik hükmü de çok geçmeden (7 yıl sonra) Anayasa'dan kaldırıldı. (TRT'nin kurulmasının üzerinden 29 yıl geçtikten sonra, Anayasa'nın değiştirilen 133. maddesinde, özerkliğinin esas olduğu belirtilen TRT kurumunun, nasıl ve neden özerk olduğu da hâlen anlaşılabilmiş değildir.)

Kısacası, '80'li yıllara gelene dek, Türkiye'de yayıncılık, Avrupa'daki yayıncılık örneklerine özenle de, 'kamu hizmeti' gibi bir Avrupa bandrolü taşısa da, bir başkaydı! 1980'lerden 1990'lara geçerken yapısal bir dönüşüm geçiren yayıncılığa nasıl bakabiliriz?

DEVLETİN DAYANILMAZ AĞIRLIĞI İLE TECİMSEL ÇIKARLAR DÜĞÜMÜNDE TÜRKİYE'DE YAYINCILIK

Türkiye'de 1980 yılı, bir simge: 24 Ocak Kararları'nın, 12 Eylül askerî müdahalesinin yılı. Hâlâ yürürlükte olan '82 Anayasası'nın mimarlarının ve 82 nolu binada kâh mimarıyla elele, kâh onlara karşı oyunlarını oynayanların zafer yılı.

Tabii, hepsi demokrasi içindi. Demokrasi "çokseslilik"ti; herkesin isteyip de nedense üzerine bir önçalışma yapmadığı ve doğru dürüst bir düzenleme tasarısı hazırlamadığı özel radyo ve televizyonlar da, çoksesliliği gerçekleştirmenin temel aracıydı! Ve istenen gerçekleşti: "Görüyorsunuz bunları değil mi? Elimde beş tane mikrofön var demek ki beş tane televizyon var eskiden bir taneydi şimdi beş tane... İşte demokrasi, işte çokseslilik budur!" (Başbakanlığı döneminde Demirel'in bir meydanda bir otobüsün üzerinden yaptığı bir konuşmadan aktaran, Duran, 1996: 18). Oysa, "beşibityerle"ydi ve beş altının hepsinin üzerinde aynı resim vardı; o akşam, bir değil beş televizyon kanalında Demirel vardı, beşinde de tekseslilik!

Tecimsel yayıncılık tartışmalarının yoğunlaşmaya başladığı 1980'li yılların ortasına dönersek, yasal ve siyasal olarak ne mümkündü ve neler oluyordu diye sormamız gerekir. Öncelikle, 1982 Anayasası'nın getirdiği "özgürlüksüzlükler rejimi"ni, siyasal partilerle ilgili kısıtlamaları, parlamentarizm yerine yeglenen iktidardaki parti(ler) için değil de idari anlamda güçlü yürütme erkini (devlet başkanının ve askerî bürokrasinin devlet

teşkilâtındaki konumu, özellikle Millî Güvenlik Kurulu'nun konumunu) saptamak gerekiyor (Parla, 1989). Daha sonra, özellikle uluslararası finans çevreleriyle bağlantılı olarak yürütülen iktisat siyasasını; sermayenin devlet bürokrasisi ile yaptığı kısa işbirliğinden sonra, ilgisini iktidar partisiyle ilişkilere kaydırmasını; iktidar partisinin de, seçim kanunları ve tarihleriyle sürekli oynamasını, kanun hükmünde karnamelerle "iş bitirmesi"ni, yasaları "delmekte" bir sakınca görmemesini, özellikle 1987'den sonra belli sermaye kesimlerine "ihvan dağıtması"ni, yüksek bürokratik mevkilere bazıları siyasette de öne çıkacak "prens"lerini yerleştirmesini; ~~hükümet ile muhalefet partileri arasında, ideolojik olmaktan ziyade, icraata ilişkin çoğu yapay çatışmalar meydana geldiğini~~ ve asıl sorunun, sermayeyle ilişkiler konusunda kendini "devletin sahibi" gibi gören bürokrasi (idare) ile siyasi katman arasındaki çatışmalar (hattâ bunların, silahlı çatışmalara gebe örgütlenmeler doğurduğunu, geç de olsa öğrendiğimiz bu durumda, şiddetin kol gezdiği yerde, nasıl siyaset yapılabilir ki?) olduğunu anmak gerekiyor (Boratav, 1991: Saybaşı, 1989).

1990'ların başında sermaye kesimlerinin "plan, perspektif, vb." çağrılarını, "ortadirek" in çöküşü, 'demokratikleşme' talepleriyle gelen geçici bir siyasal hareketlilik ortamında kurulan koalisyon iktidarı, bir toplumsal uyuşma gibi belirdi. Ancak, tam da bu dönemde, siyasî ve iktisadî rahatlığa kavuşmadıkça bir ucu dine giden, Güneydoğu Anadolu'daki savaş sürdükçe diğer ucu milliyetçiliğe giden bir ip gerildi. Türkiye tarihinin cilvesi mi, tecellisi mi bilinmez, popülist din ögesi başatlığını kurarken, askerî bürokrasi de kendini toparlayarak devlete ve millete sahipliğini ilân etmişti artık (MGK Genel Sekreterliği Yay., *Devlet'in Kavram ve Kapsamı*, 1990). Hükümet krizi, çatışmanın siyasal kanadının teslimiyeti anlamına geliyordu. İslâmcılığın karşıtlığına (?) izin verilmesinin tek yolu, onun devlet tarafından gözetimi ve Türkiye tarihine çok da yabancı olmayacak şekilde evcilleştirilmesiydi. Millî güvenlik konularında görüşlerini Bakanlar Kurulu'na "bildirmek"ten (1961 Anayasası), "tavsiye etme"ye (1971 Anayasa değişikliği), oradan da "bildirme"ye ve kararla-

rının "Bakanlar Kurulu'nca öncelikle dikkate alınması"na (1982 Anayasası) evrilen Millî Güvenlik Kurulu'na (MGK) ilişkin Anayasa maddesinin geçen yıldan beri nasıl uygulandığına da tanık oluyoruz zaten (Parla, 1989: 80).

Radyo ve televizyon yayıncılığı açısından da bu harita geçerli. 1982 Anayasası ve İhtisas Komisyonu raporunun Millî Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesiyle, Dayanışma Meclisi'ne bile gitmeden Kasım 1983'te çıkan 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu uyarınca TRT, radyo ve televizyon yayıncılığı tekeline elinde tutmaktaydı. TRT, bir yandan, 1983 yasasındaki hükümet uygulamalarının tanıtılmasına ilişkin madde ile de güçlenen, iktidar partisinin 'partizan' kullanımına marûz kalırken, öte yandan yönetsel ve finansal güçlükler yaşamaktaydı. Özel kanal kiralama istemleri, reklam sektörünün güçlenmesi, özel prodüksiyon şirketlerinin açılması ve hattâ yabancı işadamlarının televizyon kanalı açma girişimleri, vb. bir baskı yaratırken, tecimsel kanalların açılması ve kanal bolluğu siyasal liderlerin retoriklerinde 'çoğulculuk' için olmazsa olmaz koşul gibi sunuluyordu. Ama TBMM'de, yayıncılıkla ilgili bütün tartışmalar, TRT genel müdürleri, kadro atamaları, sansür ve TRT'nin hükümet yanlısı yayınlarıyla sınırlıydı. Devlet bürokratları ve sembolik seçkinleri ile iktidardaki siyasal ve ekonomik seçkinler arasındaki çatışma, başında bir 'prens'in bulunduğu PTT'nin telekomünikasyon ağı için devreye sokulmasındaki verici ve personel devri konularında PTT ve TRT (ile RTTYK)'de somutlaşarak ortaya çıktı (SHP'nin Anayasa Mahkemesi'ne gitmesi; devir yasasının iptali; iptal kararı sonrası 6 ay geçmesine rağmen yeni bir düzenleme hazırlanmaması... Bu konuda süren belirsizlik, daha yeni 1997'de vericilerin TRT'ye geri verilmesiyle giderildi). 1988 sonundan itibaren yasa "deliniyordu"; ama "yayın mı, iletim mi?" tartışmaları arasında kablolu televizyon yayını da yayılıyordu. 1990'da tecimsel bir televizyon kanalının uydu yoluyla yayına başlaması ikinci adımdı. Seçkinler arası çatışma, kamusal bir tartışma platformuna taşındı, ama bunun başka boyutları da vardı: Uluslararası siyaset sahnesi, finans çevreleri ve akrabalık ilişkileri bağlantısının ayyuka çıkması; 43

iletişim ve enformasyon teknolojilerinin toplumsal değişimi belirleyici bir unsur olarak ideolojik sunumu ve siyasal partilerin çoğunun bu sunuma katılmakla birlikte, bir strateji belirleme yerine vurkaç taktiğine başvurmaları, günübürlük partizan kullanımlara ve yapay çatışmalara girişmeleri.

Başka bir deyişle, birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'ye de önce ulus-devlet sınırlarını delip geçen yayınlar, sonra düzenlemeler geldi. Ama, yine, her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de yayınlar ve düzenlemeler özgül süreçlerin dolayısıyla farklılıkları getirdi.

1990'larda radyo ve televizyon kanallarının çoğalmasına ve bir medya endüstrisinden söz edilmeye başlanmasına tanık olduk. TRT'nin sorunlu bölgesel radyo örgütlenmelerini saymazsak (ki saymamalı), yerel radyo ve televizyonlarla da ilk kez bu dönemde tanıştık. 1993 yılı başlarında radyoların bir süre kapatılması ama televizyonların yayınlarını sürdürmesi, aslında siyasasızlığın da belli kesimlerin çıkarına işleyen bir siyasa olduğunun en belirgin göstergesiydi. Kapatılma sorunu, derhal popülist bir çizgiye çekildi (Tansu Çiller'in "siyah kurdela kampanyası" yürütmesi ve "oğlunun radyosunu geri istemesi" gibi), Anayasa değişikliği 1993 Temmuz'unda ve neredeyse bir yıl geciken yasal düzenleme 1994'te gerçekleşti. Özel radyo ve televizyonlar artık yasaldı ama yıllardır beklenen yasa, acceleyle gelmişti! Sözcüleri, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'nden tercüme edilen "yayıncı" tanımı, radyo yayıncılarını içermiyordu; ama bu sözleşmeyle çelişen maddeler de vardı. Örneğin, yasanın 26. maddesi, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'nin yeniden iletim ilkesine aykırıdır (yasadaki bu ve diğer sorunlar hakkında bkz. Pekman, 1994). Yasanın sorunlu maddelerini, aynı yasayla kurulan Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), çeşitli yönetmeliklerle bir ölçüde kapatmaya çalıştı. Ama bu olumlu sayılabilecek girişimler, RTÜK'ün ilk işinin özel yayın kurumlarından reklam payını istemesi olduğunu ve yasakçı zihniyetin ürünü ekran karartma ve kanal kapatma uygulamalarını örtmeye yetecek gibi değil. Yedi yıllık özel yayıncılık ve 3.5 yıllık RTÜK tarihi sonunda, TRT'den naklen ihale yayını olarak izlediğimiz eşi benzeri gö-

rülmemiş frekans tahsislerine karşı yükselen muhalefet sesleri ("gökyüzü de özelleşiyor" [Mater, 1997], "satamazsınız, gökyüzü benim!" [Mater ve Kürkcü 1997]) değil de, her zamanki gibi MGK, bu işte son sözü söyledi. Sorun, millî sorunumuz, "irtica". Sorun, parayı verenin düdüğü çalması değil; hiçbir zaman da öyle olmadı.

Tecimsel yayınlar, ilk başta bir canlılık, renk, cesaret timsali gibi belirdi. Asık yüzlü, mum gibi suncuların, tek bir konuşma biçimini tepeden dayatan anlayışın yerini, güleryüzlü ve şakacı sunucular, "olay" patlatan kahraman muhabirler ve ne yazık ki başka bir tür ayrımcılık örneği olarak "Amerikan Türkçesi" ile çeşitli şive taklitleri karışımı bir anlayış aldı. Ulusal televizyon yayınlarında her yıl yeni bir program türü moda oldu ve reytinge ya da reklama odaklanan kanallar birbirlerini kopya ettiler. Yedi yılda bu yayınlarda neler sivrildi diye bakarsak, kabaca şunları görebiliriz: "Talk show"lar, erotik "gece jimnastiği", futbol maçlarını yayımlama kavgası, yüksek ücretlerle transfer edilen medya yıldızları, Türk bayrağının renkleri ya da Türkiye'nin başkenti gibi soruların sorulduğu, para dağıtılan muhteşem yarışma programları, bu tür yarışmalar için devreye sokulan 900'lü hatlar (Çaplı ve Dündar, 1995), kanlı canlandırma "gerçeği", haber diye verilen medya yıldızlarının özel hayat öyküleri, on kez de yayımlansa izlenir diye gösterilen Türk filmleri, birbirinin benzeri "ah nerede o eski günler"ci mahalle dizileri... Bunların hepsi, özgürlük buymuş gibi sunulan neşeli ve paragöz tiplerin vurdumduymazlığı ile dayanışma buymuş gibi sunulan uyduruk bir cemaat çağrısının biraradalığına karşılık geliyor.

Ulusal radyo ve televizyonların yapılanmasına ve yayınlarına baktığımızda, yerel yayıncılara çok iş düştüğü görülebilir. Bu işleri genel hatlarıyla iki başlıkta toplayabiliriz. Biri, yasa değişikliğine gidilebilmesi için yürütülecek çalışmalar. Ne yazık ki, Türkiye'de siyaset, Ankara'da merkezdeki siyasetçi ve bürokratların görevi olarak düşünülüyor. İstanbul'da yoğunlaşan, bir kısmı medya holdingleri sahibi olmak üzere, büyük iktisadi güçler de, işlerini bu görevlilerle "hallediyor". Önce, Türkiye'nin siyasal coğrafyasında görmeye

alışık olmadığımız "yerelliği" ve "yerel medya"nın varlığını herkese duyurmak gerekiyor. Bu duyurma yolu, somut örneklerle yasaların merkeze ve merkeze yakın üç-beş kişiye göre oluşturulmasına karşı çıkma biçiminde gerçekleştirilebilir. Ama ne yazık ki bu, yasa koyucuların da üstündeki güçleri göz önüne aldığımızda, zorlu bir uğraştır ve ancak demokrasi mücadelesiyle birleşebildiğinde bir anlam kazanabilecektir. Yerel yayıncıların yapabileceği ikinci iş ise, tümüyle kendilerine düştüğü için kolay görünse de, daha zor bir iş: Yayınlarında simgesel bir mücadeleye girmek. Bu, yumuşak ve örtük bir biçimde, deneyimlere dayanan, iktidar aygıtlarının işleyiş mantığından farklı, alternatif rasyonalite biçimlerinin varlığını duyurma, başat kodları tersine çevirme ve yerinden etme şeklinde gerçekleştirilebilir.

Bugünkü duruma bakarsak, özellikle gazete, dergi ve televizyonların değişik sermaye kesimleriyle ilişkili siyasal partileri dışavurma araçlarına

dönüştüğü ortam, sermaye kesimlerinin organik bağının devletin siyasî katındakilerle olması açısından geleceğe yönelik olarak önemli olsa da, 'devlet için millî birlik' hem yasa ve yönetmeliklerle (ne kadar meşrû? Saçına görünse de önemli bir soru bu galiba. Türkiye'de demokrasi tartışmasına girmek açısından), hem de baskıyla sağlanmış durumda. Bu dönem, bütün faktörlerin tesirinin kısa vadede durdurulmasına ve toplumsal gücün idare elindeki baskıcı kullanımına karşılık gelmektedir. Hükümet ve ideolojisinden söz edilemez (yalnızca devlet baskısından söz edildiğine göre). Pazar koşullarına ve 'din' ögesine bağlı ulusal ve uluslararası zorlamalar, ancak gelecek yönsemeli olarak toplumsal güçler arasındaki ilişkide kendini gösterebilir. Çeşitli kamusal ve yerel radyo-televizyonlar, birer güç olarak bu ilişkide yer alacaklarsa, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası siyasal ve kültürel bir mücadele vermek zorundadır.

Sonuçsuz...

KAYNAKÇA

- Boratav, Korkut (1991), *1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çaplı, Bülent ve Can Dündar (1995), "80'den 2000'lere Televizyon", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi - Yüzyıl Biterken*, c.15, s.1376-1386.
- Devletin Kavram ve Kapsamı*, Ankara: MGK Genel Sekreterliği Yayınları, no.1, 1990.
- Duran, Ragıp (1996), *Apoletli Medya*, İstanbul: Patika.
- Eco, Umberto (1997), *Minerva'nın Mektubu: "Seksenli Yıllar Önemli Yıllardır"*, çev. Aslı Kayabal, *Yeni Yüzyıl*, 10 Mayıs, s.19.
- Kocabaşoğlu, Uygur (1980), *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Koçak, Orhan ve Semih Sökmen (1996), *Söyleşi: "Türkçe'de Eleştiri, Bir Tarihselleştirme Denemesi"*, *Defter*, c.10, no.31, Sonbahar, s.88-108.
- Mater, Nadire (1997), "RTÜK'ün 'Frekans İhaleleri' Uygulamalarının Anayasallığı Tartışmalı: Gökyüzü de Özelleşiyor", *Milliyet*, 11 Ekim, s.20.
- Mater, Nadire ve Ertuğrul Kürkcü (1997), "Satamazsınız, Gökyüzü Benim!" *Radikal İki*, sayı 55, 26 Ekim, s.22-23.
- Morley, David ve Kevin Robins (1997), *Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul: Ayrıntı.
- Murdock, Graham (1990), "Redrawing the Map of the Communications Industries: Concentration and Ownership in the Era of Privatization", *Public Communication: The New Impera-*

- tives, Future Directions for Media Research*, der. Marjorie Ferguson, Londra: Sage, s.1-15.
- Parla, Taha (1989), *Türkiye'nin Siyasal Rejimi: 1980-1989*, İstanbul: İletişim.
- Pekman, Cem (1994), "Avrupa Standartları ve Radyo-TV Kanunu", *Ayna*, yıl 1, no.3-4, Yaz-Güz, s.68-73.
- Saybaşı, Kemal (1989), "Demokrasi, İktisat Politikası ve Özal İktidarı", *Cumhuriyet*, 31 Ekim, s.2.
- Schiller, Herbert I. (1993), *Zihin Yönlendirenler*, çev. Cevdet Cerit, İstanbul: Pinar.
- Schlesinger, Philip (1994), *Medya, Devlet ve Ulus: Siyasal Şiddet ve Kolektif Kimlik*, çev. M. Küçük, İstanbul: Ayrıntı.
- Uğur, Aydın (1992), *Bilgi, Bilgisayar ve Toplum*, basılmamış doçentlik çalışması.
- 1980-1997 çeşitli günlük gazeteler ve haftalık haber dergileri.
- 1980-1995 TBMM Tutanak dergileri.
- TC Anayasası (1982).
- 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu (1983).
- 2813 sayılı Telsiz Kanunu (1983).
- 3517 sayılı Radyo ve Televizyon Verici İstasyonlarının Posta Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü Tarafından Kurulması ve İşletilmesi Hakkında Kanun (1989).
- TC Anayasası 133. md. değişikliği (1993).
- 3915 sayılı kanunla onaylanan Avrupa Sınırdışı Televizyon Sözleşmesi (1993).
- 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, Yönetmelikler ve Tebliğler, Ankara: RTÜK, 1996.